

# kentsel dönüşüm istiyorlar çünkü...



Son yasal düzenlemelerle de barınma hakkını yoksullar aleyhine yok edilmiş, tüm toplumsal denetimi ortadan kaldırmaya yönelik uygulama yönetmelikleri çıkartılmış, parası olmayanları zorla şehir dışına sürmenin mekanizmaları oluşturulmuş, buna karşı gelinmezliği de yasanın içine yerleştirdiği maddelerle baskı ve zor politikalarının uygulanacağını haber vermiştir.

İlkel toplumlardan bu yana insanoğlu için barınma ve yemek temel yaşamsal sorunların başında yer almaktadır. Tarım toplumuna geçen insanlık buradan elde ettiği artı ürünü korumak için yaşam alanının etrafını çevirme iradesini ortaya koyan bir örgütsel yapıyı oluşturmuştur. Bu arada ortaya çıkan dini yapı da yönetici kesimle birlikte davranarak toplumsal işleyişi kolaylaştırmış, bu örgütlülük etrafındaki toplumsal işbölümü sonucunda sınıflar ortaya çıkmış, yazı bulunmuş, hukuk oluşturulmaya başlanmış ve elde edilen artı ürünün tüketilememesi sonucunda çevredeki kentlerle ticaret yapılmaya başlanmıştır. Binlerce yıl süren bu süreçte kentler, birçok değişim ve dönüşüme uğramıştır. Çözülen feodalizmin yerine geçen kapitalist üretim ilişkileri, barınma sorununu yoksullar açısından en yakıcı sorunlardan biri haline getirmiştir. Kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla makinelî üretimin başlaması, büyük fabrikaların kurulması yoğun bir emek gücüne ihtiyacı da beraberinde getirmiştir. Giderek yoksullaşan, topraksızlaşan kırsal

kesim kapitalizmin baş döndürücü bir hızla geliştiği bu süreçte "ucuz işgücü" gereksinmesini karşılamak için emeklerini satmak üzere kentlere gelmeye başlamışlardır. Yoksul işçiler bir yandan emek sömürüsüyle karşı karşıya kalırken diğer yandan da barınma sorunlarıyla boğuşmaktaydılar. Kentlerin merkezindeki konut sayısı gelenlere yetmeyince kent dışında her türlü insani gereksinmenin göz ardı edildiği, hiçbir kentsel altyapının bulunmadığı, sefaletin acımasızca kol gezdiği mekanlar türemeye başlamıştır.

Ülkemizde yaşanan kentsel sorunlar ve kentleşme süreçleri karşısında siyasal iktidarların uyguladığı politikalar da kapitalizmin ülke ve dünya ölçeğindeki varoluş biçiminden ayrı tutulamayacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir. II. Paylaşım Savaşı'ndan sonra emperyalizm yeni sömürgeci politikalarını dünyada ve ülkemizde yoğun şekilde hayata geçirmiştir. Özellikle 1950'lerde başlayan kapitalist üretim ilişkilerinin Türkiye'de egemen ilişki biçimi olması



konut sorununu ve “çarpık” kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. 50’li yıllar; emperyalist tekellerin yerli sermayeyle yaptığı işbirliği sonucunda fabrikaların artması ve üretimin hızlanmasıyla yoğun emek gücüne ihtiyaç duyulduğu, bu gücün kentlerdeki mevcut işçi nüfusunun kapitalist işleyişe cevap verememesi nedeniyle kırsal kesimin kentlere aktığı büyük iç göçün başladığı yıllardır. 1927’de yapılan ilk nüfus sayımında kentlerde yaşayanlar nüfusun yaklaşık olarak %24.2’sini, kırsal kesimlerde yaşayanlar ise %75.8’ini oluştururken 2010 nüfus sayımında bu oranlar kentlerde yüzde 76.2’ye çıkarken, kırsalda 23.7’ye düşmüştür.

Peki kente göç edenler barınma sorununu nasıl çözmüşlerdir? Kent merkezlerindeki konut sayısı göç edenlerin gereksinmelerine yetmeyince yoksul kesimler zenginlerin tercih etmediği kentin çeperlerinde kendilerince barınaklarını oluşturmuş ve gecekondulaşma bu boyutuyla başlamıştır. Elbette gecekondulaşmayı sadece göçle ilişkilendirmek eksik bir bakış açısı olacaktır. Çünkü en önemli kentsel sorunlardan birisi olan gecekondulaşma ekonomik, politik ve toplumsal düzlemin farklı sınıfsal dinamikleri ve bunlara egemen ideolojilerin bütünselliğinde irdelenmesini gerektiren bir durumdur.

Türkiye’deki siyasi iktidarlar tarafından 1940’lardan başlayarak 1980’e kadar gecekondulaşmanın önlenmesine yönelik olarak arsa ve konut üretimiyle sorunun aşılabileceği noktasında “iyi niyetli” resmi söylemler, çıkartılmış yasalar olduğunu belirtmek de gerekiyor. Ancak bu bakış açılarının “kentin toplumdaki iktisadi etkinliklerin en önemli alanı olduğu” gerçeğiyle örtüşmeyen, daha doğrusu kent ve kapitalizm ilişkisini kuramayan eklektik yaklaşımlar olarak algılanmalıdır. 1984-85’lerde ise resmi ideoloji “mekanın meta olarak yeniden üretimi” sürecini açıktan ifade etmeye başlamış ve dönemin iktidar tarafından örtük imar afları ve de imar kanunuyla bunları yasalastırılmıştır. Böylelikle sistem bir taraftan kentsel rantları paylaşırken –kent nüfusunun alt gelir grubuna da kent toprağının küçük parçaları düşmüş; özel mülkiyet kıvancının yerleştirilmesi hedeflenmiştir- diğer yandan da gecekondulara yönelik bağışlayıcı tavırla sosyal gerilimi önlemiştir. Bu arada şunu da söylemek gerekiyor ki, bu paylaşım sırasında sistemin rant konusunda hakkını koruyacak olan TOKİ, sosyal devlet anlayışı pelerini giydirilerek sürecin en önemli aktörü olarak 1984’de 2985 sayılı kanunla ‘konut üretimini artırmak’ bahanesiyle kurulmuş oluyordu.

1990’lardan sonra kapitalizmin – her zamanki gibi- sık tekrarlayan krizleri, küreselleşmeye hizmet eden neo-





liberal politikaları gecekondulaşma noktasında farklı kırılmalara yol açmıştır. Artık yeni üretim süreçlerinde gecekondular eski işlevlerini yitirmiştir. Çünkü sanayi bölgeleri kentin dışına çıkmakta, merkezde gerekli olan işgücü önemini kaybetmekte ancak sermaye birikim süreçleri açısından merkezde kalan gecekondulu mahallelerinin değişim değeri önem kazanmaktadır. Bu nedenle geçmiş dönemlerdeki işlevini kaybeden gecekondulu mahalleleri küresel sermayenin yeni çekim alanları olarak yeniden örgütlenmek istenirken, “çirkin görünümü, derme çatma, sosyal yapılarında şiddeti barındıran v.s., v.s.” oldukları gerekçesiyle taşıdıkları tüm birikimleri de alarak kent dışına itilmek istenmektedir. Elbette bu işlevi de ülkemizde 2003’de yapılan kanun değişikliği sayesinde toplum mülkiyeti (Hazine arazilerinin v.s.) üzerinde yeni haklar elde eden ve neoliberal politikalar gereği iktisadi alanda yetkileri genişleyen ve küresel inşaat sektörünün en önemli Türkiye ayağı olan TOKİ yerine getirecektir. 2005’te yürürlüğe giren kentsel dönüşümü düzenleyen yasa ve Büyükşehir Belediyeleri Yasası’nda da bir dizi değişikliğe gidilmesiyle TOKİ, bir yandan kent merkezinde “mekanın formal ya da enformel yeniden üretilme” biçimlerinde yer alarak sermayenin yayılmasına hizmet ederken diğer yandan da kent dışında zenginlere dönük konut üretimlerine ağırlık vermektedir. “Zenginlerin, üst sınıfların kendilerinin

kent yoksullarından tamamen ayırdığı”, keskin bir sınıfsal kopuşun yaşandığı ve hatta bu sınıfın reddedildiği, eğlenceli mekanların yaratılacağı, artı-sermayenin emilimine hizmet edecek AVM’lerin açılacağı kentsel dönüşüm projeleri havalarda uçuşmaktadır. TOKİ tarafından yoksullara ve afetzedelere yapılan konutların ise yer seçimi açısından sağlıksız ve fiziki koşullar açısından da yetersiz olduğu görülmektedir. Üstelik bu yerleşimlerin kentle organik bağlarının son derece zayıf olduğu, altyapılarının çoğu yerde olmadığı, ulaşım sorunlarının yaşandığı, kent dışında ve sermayenin şu an itibarıyla gözünü dikmediği yerler olduğu ortadadır. TOKİ işlevini yerine getirirken elbette çok uluslu inşaat şirketlerinin de elini rahatlatarak kapitalizmin krizini çözme noktasında üzerine düşeni yapmakta, bir yandan da yoksulları kendilerine ait yaşam alanlarından kovalayarak sermayenin kent merkezlerinde yeniden örgütleneceği mekanları yaratmaktadır. Son yasal düzenlemelerle de barınma hakkını yoksullar aleyhine yok etmiş, tüm toplumsal denetimi ortadan kaldırmaya yönelik uygulama yönetmelikleri çıkartmış, parası olmayanları zorla şehir dışına sürmenin mekanizmalarını oluşturmuş, buna karşı gelmezliği de yasanın içine yerleştirdiği maddelerle baskı ve zor politikalarının uygulanacağını haber vermiştir. Kent yoksulları yıllardır biriktirdikleri sosyal ve kültürel değerleri, yaşam alışkanlıklarını bir anda kaybederek kendilerine öngörülen alanlarda yaşamaya zorunlu bırakılmaktadırlar. Böylelikle gelinen noktada kentin dışına itilen yoksulların kent hakkını kullanmaları engellenmektedir. Bu konuda sözü David Harvey’le sonlandıralım; “...Kent hakkı kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğünün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan haklarımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim.” Peki ne yapmalı? Küçük muhalefet odaklarıyla kent hakkını kullanmak isteyen kesimler için de Harvey’in bir sözü var: “.. soruya yanıt ilkesel olarak yeterince basittir: Artı-üretim ve kullanımı üzerinde daha büyük demokratik denetim. Kentsel süreç artık kullanımının önemli bir yolu olduğundan onun kentsel yayılması üstünde demokratik yönetim kurmak kent hakkını oluşturur.”